

БАГАТОПРОФІЛЬНА НАУКОВА ШКОЛА Н. СЛЮСАРЕНКО: ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ, ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ТЕХНОЛОГІЙ

Наукова школа – надзвичайно важливе явище в розвитку науки; завдання опанування значних обсягів наукової інформації виконує ця форма співпраці висококваліфікованих дослідників, яких об'єднують спільні підходи до розв'язання проблем, стиль роботи, ідеї та методи їх реалізації. Таке об'єднання акумулює потужну творчу енергію вчених, координує їхню діяльність, сприяє розкриттю здібностей молодих дослідників, концентрує досвід декількох поколінь науковців.

Проблематиці феномену наукової школи присвячено низку досліджень учених (В. Горський, Б. Кедров, С. Микулінський, С. Хайтун, Ю. Храмов, М. Ярошевський та ін.), у працях яких висвітлені загальні засади функціонування наукових шкіл як дослідницьких колективів. У роботах О. Адаменко, А. Алексюка, Л. Вовк, О. Гнізділової, М. Євтуха, С. Золотухіної, І. Прокопенка, Б. Ступарика, О. Сухомлинської та ін. поняття «наукова школа» розглядається в контексті висвітлення проблем науково-дослідної роботи у закладах вищої освіти. Із останніх досліджень вартою уваги є дисертаційна робота П. Артюшенка «Розвиток науково-педагогічних шкіл з трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.)» (Артюшенко, 2019), у якій розглянуто актуальну проблематику.

Метою цієї статті є науково-педагогічний аналіз досягнень багатопрофільної наукової школи професорки Н. Слюсаренко як тієї наукової спільноти, що відповідає загальноприйнятим критеріям (оригінальність методик досліджень; висока кваліфікація дослідників) та організовується вченою навколо основних проблем трудового навчання учнів і професійної підготовки вчителів відповідного фаху.

На межі ХХ-ХХІ ст. проблемами технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів, популяризацією трудового навчання в Україні займалися висококваліфіковані вчені (Д. Тхоржевський, В. Сидоренко, В. Мадзігон, Г. Терещук та ін.). Складні виклики сучасності сприяли організації та проведенню досліджень у галузі трудового навчання та технологій. Саме в цей час широкою відомою стає наукова школа професорки Н. Слюсаренко.

Ніна Віталіївна Слюсаренко майже 20 років працювала вчителькою трудового навчання у Херсонській загальноосвітній школі № 13, допомагала учнівській молоді пізнавати світ, знаходити у ньому своє місце, виховувала повагу до моральних принципів, привчала до праці; кожен її урок перетворювався на процес відкриття учнями нових знань, вдумливе, усвідомлене, осмислене засвоєння ними умінь і навичок, адже майбутня вчена застосовувала проблемно-пошукові методи, творчі завдання, ігри, залучала дітей до самостійного виконання практичних завдань, надавала перевагу нестандартним урокам, які сприяли розкриттю творчого потенціалу школярів, розвитку їхніх творчих здібностей. Н. Слюсаренко стала вчителькою вищої категорії, методисткою, здобула перемогу в міському й обласному конкурсах «Учитель року-1998» та стала лауреаткою його Всеукраїнського туру, отримала почесний знак «Відмінник освіти України». Найголовнішим, на думку вченої, було те, що вона відчула потяг до науково-педагогічної діяльності й почала працювати в цьому напрямі.

Першу публікацію Н. Слюсаренко було надруковано в обласній освітянській газеті «Джерела»; далі кількість і проблематика публікацій розширилася: з'явилися статті у фаховому журналі «Трудова підготовка в закладах освіти», збірниках наукових праць, методичні рекомендації «Використання ігрової діяльності на уроках праці» тощо. Згодом, як відзначив під час зустрічі з дописувачами журналу «Трудова підготовка в закладах освіти» його тодішній головний редактор, відомий український учений, академік, доктор педагогічних наук, професор Д. Тхоржевський, Ніна Віталіївна стала на Херсонщині «одним із активних авторів видання».

Досвід роботи зі студентами Херсонського державного університету та вчителями-слухачами Південноукраїнського регіонального Інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів (нині КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти») став також підґрунтям для подальшої наукової діяльності та основою кандидатської дисертаційної роботи з теми: «Розвиток творчих здібностей учнів 5-9 класів на уроках обслуговуючої праці засобами ігрової діяльності», яку Ніна Віталіївна виконала під керівництвом кандидата педагогічних наук, доцента В. Кузьменка та захистила у спеціалізованій ученій раді Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у 2001 р.; у 2010 р. в спеціалізованій ученій раді Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України вчена захистила докторську дисертацію «Теорія і практика трудової підготовки дівчат у школах України (кінець XIX-XX століття)» (науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор А. Вихрущ).

Сьогодні Ніна Віталіївна – знана в Україні вчена, професорка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету та професорка кафедри педагогіки, менеджменту освіти й інноваційної діяльності Херсонської академії неперервної освіти.

Н. Слюсаренко багато років є членом ученої ради Херсонської академії неперервної освіти, спеціалізованої вченої ради К 79.053.02 Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (2011-2013 рр.), спеціалізованих учених рад Д 58.053.01 і Д 58.053.03 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (з 2010 р.), спеціалізованої вченої ради К 44.053.02 Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (з 2015 р.). Загальна кількість її наукових та науково-методичних робіт – близько 450; більшість із них присвячені історії становлення трудової підготовки у школах України кінця XIX-початку XX століття та методиці трудового навчання. Так, у навчально-методичному посібнику Н. Слюсаренко «Розвиток творчих здібностей учнів 5-9 класів на уроках обслуговуючої праці засобами ігрової діяльності» (2002) висвітлено питання розвитку творчого потенціалу школярів засобами ігрової діяльності; поряд із теоретичними положеннями про сучасні підходи до проблеми розвитку творчих здібностей учнів обґрунтовано методичні засади ігрової діяльності та умови розвитку творчих здібностей учнів у процесі гри.

У монографії «Науково-методичне забезпечення організації навчально-пізнавальної діяльності учнів 5-9 класів на уроках обслуговуючої праці» (2003) вченою оприлюднено результати теоретико-експериментальних досліджень проблеми організації навчально-пізнавальної діяльності школярів на заняттях з моделювання, конструювання та розкrojовання швейних виробів, а також охарактеризовано специфіку проведення занять при виготовленні учнями швейних виробів. У праці «Трудова підготовка молоді на Херсонщині: історико-педагогічний аспект» (2003) представлено організацію трудової підготовки в загальноосвітніх школах Херсонщини у різні часи; на основі архівних документів і матеріалів проведено ґрунтовний аналіз становлення трудової підготовки молоді регіону.

Навчальний посібник «Організація трудової підготовки учнів на Херсонщині (друга половина XX століття)» (2006) Н. Слюсаренко присвячено основним формам трудової підготовки учнів, які застосовували у загальноосвітніх школах у обраний нею період, а також історії, традиціям, особливостям та здобуткам педагогічних колективів регіону щодо психологічної і практичної підготовки учнів до майбутньої трудової діяльності, профорієнтаційної роботи, виховання любові до праці тощо. У навчальному посібнику «Трудова підготовка дівчат в історії розвитку української школи» (2008) вченою глибоко розкрито роль та місце жінки в історії розвитку суспільства, гендерні аспекти організації трудової підготовки молоді та основні форми трудового навчання та виховання дівчат у загальноосвітніх школах України у різні часи.

У монографії Н. Слюсаренко «Становлення та розвиток трудової підготовки дівчат у школах України кінця XIX-XX століття» на основі вивчення й узагальнення джерельної

бази і вітчизняного досвіду досліджено та розкрито мету, завдання, зміст, форми, методи і засоби трудової підготовки дівчат упродовж XIX–XX століття, висловлено пропозиції щодо вдосконалення цієї роботи у сучасних школах; водночас навчальний посібник «Ігрова діяльність як засіб трудової підготовки дівчат в загальноосвітніх школах України кінця XX століття» (2009) вченої репрезентує інформацію про трудову підготовку як основу статевої ідентифікації жінок та питання використання ігрової діяльності в трудовій підготовці учениць загальноосвітніх шкіл.

Різні аспекти історії становлення трудової підготовки молодого покоління, а також внесок вітчизняних педагогів у цю справу відображено в таких працях професорки Н. Слюсаренко: «Вітчизняні педагоги другої половини XX століття про трудову підготовку підростаючого покоління» (2014), «Життя, віддане праці. Пам'яті академіка Д. О. Тхоржевського» (2014), «Науково-методична лабораторія трудового навчання, креслення та основ безпеки життєдіяльності: історія та сьогодення» (2014), «Василь Сухомлинський про працю та трудову підготовку підростаючого покоління» (2015), «Роль жінки в історії розвитку суспільства: від витоків до сучасності» (2016), «Sukhomlynskyi's views on labor training of the rising generation» (2017) та ін. Н. Слюсаренко – заступник головного редактора фахових збірників наукових праць «Педагогічні науки» та «Педагогічний альманах»; працює в редакційних колегіях науково-методичного журналу «Таврійський вісник освіти», бюлетеня «Педагогічний проспект», наукового журналу «Доклады Казахской академии образования», електронного періодичного журналу «Наука. Мысль» та ін.

Своїм успіхам Ніна Віталіївна завдячує багатьом ученим, співпраця з якими завжди була плідною, допомогла колишній учительці працювати творчо та наполегливо, стати вченою (професор, академік В. Мадзігон, професор, академік Д. Тхоржевський, професори В. Сидоренко, В. Кузьменко, А. Вихрущ, В. Бутенко, Є. Голобородько, Р. Гуревич, Г. Терещук, О. Коберник, В. Титаренко та інші).

Наукова школа професорки Н. Слюсаренко є значною та багатопрофільною, однак чільне місце у проблематиці наукових досліджень її учнів займають питання трудового навчання, технологій, підготовки вчителів відповідного фаху. Першою такою дисертаційною роботою була дисертація Ю. Кузьменко на тему: «Методика формування культури праці учнів основної школи на уроках обслуговуючої праці», захищена у 2006 році. Метою дослідження стало розкриття генези формування освітньої складової фахівців з трудової підготовки в Україні впродовж 50-х років XX – початку XXI століття та визначення перспектив упровадження ідей конструктивного історико-педагогічного досвіду в умовах сьогодення; об'єктом дослідження визначено систему професійної освіти фахівців з трудової підготовки в Україні. Авторка обґрунтувала основні періоди в історії розвитку системи професійної освіти фахівців з трудової підготовки в Україні у контексті суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх й інформаційно-технологічних детермінант; до наукового обігу ввела маловідомі та невідомі архівні документи Міністерства освіти України, Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Київського національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Херсонського державного університету, Чернігівського національного педагогічного університету. Основні отримані результати й висновки Ю. Кузьменко було використано при розробці навчального посібника «Формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки в Україні», що застосовувався в процесі підготовки майбутніх фахівців з трудового навчання та в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

У 2011 році Ю. Сліпич було захищено дисертацію на тему: «Професійний розвиток педагогів у позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного профілю». Мета і завдання дослідження полягали в теоретичному обґрунтуванні, практичній розробці та

експериментальній перевірці ефективності моделі професійного розвитку педагогів у позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного профілю. Предметом дослідження стала модель професійного розвитку педагогів у позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного профілю. Дослідниця обґрунтувала, розробила та впровадила відповідну модель професійного розвитку педагогів.

У своїй дисертаційній роботі, захищеній у 2011 році на тему: «Формування технологічної компетенції у майбутніх технологів поліграфічного виробництва у процесі вивчення спеціальних дисциплін». Інета Матросова теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування технологічної компетенції майбутніх технологів поліграфічного виробництва у процесі вивчення спеціальних дисциплін. Учениця Н. Слюсаренко з'ясувала, що обрані нею педагогічні умови забезпечують інтеграцію змісту спеціальних дисциплін, спрямованих на ефективне засвоєння знань, практичних навичок проектування технологічного процесу з урахуванням компетентісно-діяльнісного і особистісно зорієнтованого підходів; теоретично обґрунтувала та розробила модель формування технологічної компетенції майбутніх технологів поліграфічного виробництва у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

З. Філончук спрямувала своє дослідження на «Підготовку вчителів у післядипломній освіті до формування економічної культури учнів основної школи», (захищено у 2012 році). Авторкою теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність методичної підготовки вчителів у післядипломній освіті до формування економічної культури учнів основної школи; уточнено сутність дефініцій «економічна культура», «формування економічної культури учнів основної школи», «підготовка вчителів до формування економічної культури учнів»; визначено компоненти, критерії, показники та рівні підготовки вчителів до формування економічної культури учнів основної школи; подальшого розвитку набули активні методи практичної підготовки вчителів у післядипломній освіті.

Г. Гаврилюк у своїй дисертації під керівництвом Н. Слюсаренко обґрунтувала організаційно-педагогічні умови підготовки вчителів у післядипломній освіті до реалізації проектно-технологічного підходу в трудовому навчанні учнів (захищено в 2016 році). Авторкою визначено та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови підготовки вчителів у післядипломній освіті до реалізації проектно-технологічного підходу в трудовому навчанні учнів; змодельовано процес підготовки вчителів у післядипломній освіті до реалізації проектно-технологічного підходу в трудовому навчанні учнів; конкретизовано критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний), відповідні показники (мотивація професійної діяльності, мотивація успіху в професійній діяльності, мотивація досягнення поставленої мети; знання теоретико-методичних основ проектування, оволодіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, обізнаність щодо сучасних вимог організації проектно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання; вміння мислити нестандартно, знаходити оригінальні рішення, вміння розробляти творчі проекти, вміння організовувати проектно-технологічну діяльність учнів) та рівні готовності вчителів до реалізації проектно-технологічного підходу в трудовому навчанні учнів.

М. Гончар у 2016 році дослідив проблематику розвитку нижчої професійної освіти на півдні України у II половині XIX – початку XX століття; наукова новизна результатів цієї дисертації полягає в тому, що комплексно досліджено вітчизняний досвід підготовки кваліфікованих робітників у професійних навчальних закладах Півдня України у другій половині XIX – на початку XX століття; схарактеризовано особливості розвитку системи закладів професійної освіти на Півдні України в обраний період (залучення національних меншин, громадських об'єднань, органів місцевого самоврядування та меценатів до організації підготовки кваліфікованих робітничих кадрів; створення специфічних професійних та монопрофесійних навчальних закладів; домінування підготовки кваліфікованих кадрів із судноводіння, садівництва, ремісництва та систематизовано їх

мережу за спрямуваннями (сільськогосподарське, комерційне, транспортне, промислове). У процесі дослідження цілісно й системно розглянуто зміст, форми (практичне навчання у майстернях, господарствах, проходження практики на виробництві), методи та засоби навчання і виховання, які використовувалися в закладах професійної освіти на Півдні України у другій половині XIX – на початку XX століття.

М. Навроцька у співдружності з науковою керівницею досліджувала тему: «Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти» (дисертацію захищено в 2019 році). Авторкою розроблено модель розвитку іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти; поняття «професійний імідж педагога» потрактовано як інтегрований образ фахівця обраної галузі, що поєднує внутрішні та зовнішні характеристики і виникає у свідомості інших людей під час комунікації з ними, а «розвиток професійного іміджу педагога у системі післядипломної педагогічної освіти» – як цілеспрямований процес, під час якого відбуваються позитивні зміни зовнішнього вигляду, внутрішнього образу, манери спілкування педагога з учнями, колегами, батьками через застосування комплексу форм, методів і засобів, що використовуються у системі підвищення кваліфікації вчителів в курсовий, міжкурсний періоди та під час самоосвітньої діяльності особистості.

Отже, наукову школу професорки Н. Слюсаренко було засновано в 2006 році; за період її існування захищено 17 кандидатських та 3 докторських дисертації; сьогодні в цій науковій школі навчається близько 10 аспірантів різних років навчання. Здобувши науковий ступінь, дослідники не полишають науково-методичну співпрацю зі своєю наставницею, разом розробляють методичні рекомендації, готують навчальні та навчально-методичні посібники, монографії тощо. Але найголовнішим є те, що лідерка школи із задоволенням продовжує спілкуватися зі своїми учнями, своїм особистим прикладом скеровує життя багатьох із них, допомагає долати наукові та життєві труднощі. Ніна Віталіївна виражена, енергійна, добра, товариська, працелюбна та самокритична людина з широкою педагогічною ерудицією, має високорозвинуте почуття обов'язку та відповідальності, тому її науково-педагогічна школа щороку поповнюється молодими вченими, які досліджують актуальні питання історії, теорії та методики трудового навчання, професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій. Ця школа – стабільна наукова спільнота, яка динамічно розвивається в освітньому просторі України, здійснюючи свій непересічний внесок у розвиток вітчизняної професійної освіти.

Матеріали підготувала

Ольга Титаренко,

доцентка кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.